

PROFESOR MIECZYŚLAW WRZOSEK
(28 VII 1930 – 14 VI 2015)
POŻEGNANIE

DOI: 10.15290/sp.2015.23.22

Trudno pisać o Koledze i Mistrzu, który tak bardzo wpisał się w historię naszego Uniwersytetu i białostockiego środowiska historycznego. Był z nami przez wiele lat, dzielił trudy i radości, miał bogatą osobowość, ceniony dorobek naukowy, wyjątkowo liczne grono uczniów.

Profesor Mieczysław Wrzosek urodził się 28 lipca 1930 r. we wsi Dąbrówka Stany, gmina Skórzec, w powiecie siedleckim. Był zatem Podlasiakiem, ale z Podlasia XIX i XX-wiecznego, ciężącego bardziej do Warszawy niż do Białegostoku. Wychował się jako jedynak w rodzinie cechowego mistrza krawieckiego Czesława i Albiny z Dąbrowskich. 1 września 1936 r. rozpoczął naukę w miejscowej szkole powszechnej, placówce czteroklasowej z siedmioletnim okresem nauczania. Po wybuchu wojny kontynuował naukę prowadzoną według okrojonego programu od września 1941 r. w szkole gminnej, a po dwóch latach na tajnych kompletach gimnazjalnych. Wysiłek połączony z ryzykiem pozwolił Mieczysławowi 1 września 1945 r. zdać egzamin do klasy III Gimnazjum i Liceum im. Bolesława Prusa w Siedlcach. Cała rodzina przeniosła się do Siedlec, uczeń dokładał sił, by podolać wymaganiom. Ten etap edukacji M. Wrzosek opisał we wspomnieniach, był dymny z ukończenia siedleckiej Alma Mater. Egzamin maturalny zdał w maju 1949 r.

Przypuszczać można, że przeżycia wojenne miały także wpływ na wybór kierunku studiów. Późniejszy profesor rozpoczął je w październiku 1949 r. w Instytucie Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego. Był to trudny rok, nadciągała „noc stalinowsko-bierutowska”, w kraju pogorszyły się warunki bytowania. Jesienią 1950 r. definitywnie zmieniono tok studiowania i programy. Wprowadzono trzyletnie studia typu zawodowego, a po nich tylko dla wybranych dwuletnie magisterskie. Zaostrzeniu uległa dyscyplina (m.in. obowiązkowa obecność na wykładach), kontrolowano z pomocą ogniw Związku Młodzieży Polskiej postawę ideową studentów, ich uczestnictwo w działaniach narzucanych przez władze partyjne. Mieczysław Wrzosek nie uzyskał wystarczająco wysokiej oceny politycznej i musiał zakończyć studia w czerwcu 1952 r. z dyplomem zawodowym w zakresie specjalizacji archiwistycznej. Nie zmienia to faktu, że uzyskał dobre podstawy do pracy naukowej, nawiązał cenne znajomości koleżeńskie, wiele skorzystał z wiedzy i doświadczenia profesury, w tym swego promotora, prof. Janusza Wolińskiego.

Pierwszym miejscem zatrudnienia M. Wrzoska stało się w listopadzie 1952 r. Archiwum Akt Nowych; młody asystent musiał dojeżdżać do pracy z Siedlec. Lepsze warunki zaoferowało Centralne Archiwum Wojskowe, był to od 20 września 1953 r. etat pomocnika, a od wiosny 1954 r. starszego pomocnika szefa Wydziału Ewidencji Akt. 19 kwietnia tegoż roku pracownik cywilny CAW zawarł związek małżeński z koleżanką ze studiów, Marią Kłaput. Warto dodać, że był to ślub kościelny w podkrakowskiej Skawinie, rodzinnym mieście Marii. Młodzi wynajmowali mieszkanie w Warszawie, a w 1960 r. przenieśli się do Falenicy, gdzie mozolnie budowli własny dom. Bliskość stacji PKP ułatwiała dojazdy, a ogródek sprzyjał rekreacji. W 1957 r. urodził się Marii i Mieczysławowi syn Stanisław, obecnie prof. zw. zatrudniony w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, twórca tamtejszego Instytutu Administracji.

Silna wola pomogła M. Wrzoskowi w październiku 1955 r. podjąć studia eksternistyczne w IH UW. Ponownie pod kierunkiem prof. J. Wolińskiego przygotował pracę *Kampania 1757 roku w Prusach Wschodnich*. Temat nieco dziwił w kontekście profilu Centralnego Archiwum Wojskowego, ale dobrze świadczył o samodzielności studenta i jego relacjach z ulubionym mistrzem. Stopień magistra historii uzyskał M. Wrzosek w 1958 r., tym samym poprawił swój status w miejscu pracy, i to mimo braku szlifów oficerskich. Ten brak nadrabiał pracowitością, rozległością lektur, sprawnością badacza, kulturą osobistą. W czerwcu 1956 r. awansował na stanowisko kustosza akt ludowego Wojska Polskiego. Dowiódł swych możliwości zawodowych, projektując system sygnatur akt wytworzonych od maja 1943 do maja 1945 r., następnie

kierując ich porządkowaniem i wydaniem czterotomowego inwentarza. Zasłużył się również w trakcie przygotowań czterotomowego wydawnictwa: *Organizacja i działania bojowe Ludowego Wojska Polskiego w latach 1943–1945. Wybór materiałów źródłowych* (Warszawa 1958–1965). A wykorzystując zdobyte doświadczenie, z pasją podjął prace nad edycją źródeł do dziejów powstań śląskich lat 1919–1921. Zwłaszcza to ostatnie dokonanie zostało wysoko ocenione w środowisku historyków wojskowości.

Okazać się jednak miało, że tematem koronnym M. Wrzoska w procesie dochodzenia do doktoratu staną się losy Polaków w armii rosyjskiej w okresie pierwszej wojny światowej. Zwiastunem tego wyboru był artykuł opublikowany w 1957 r. na łamach „Przeglądu Historycznego” (1957, nr 4) *Przyczynek do dziejów I Rewolucyjnego Pułku Polskiego* (Pułk Biełgorodzki, oddział zapasowy Dywizji Strzelców Polskich). Liczba publikacji szybko rosła i w kwietniu 1961 r. M. Wrzosek zasiłił jako adiunkt Zakład Badań nad Okupantem w Wojskowym Instytucie Historycznym (WIH). Musiał od tej pory godzić badania „służbowe” nad niemieckim systemem władzy okupacyjnej z kontynuowanymi kwerendami „własnymi”, w tym nad polskimi formacjami wojskowymi z lat pierwszej wojny światowej. 7 października 1967 r. obronił rozprawę doktorską *Tymczasowa Rada Stanu a polskie korpusy wojskowe w Rosji w 1917 roku* (promotor prof. J. Woliński). Mógł wówczas wykazać się 39 własnymi publikacjami, powstałymi w zdecydowanej większości poza środowiskiem uniwersyteckim.

Warunki pracy M. Wrzoska poprawiły się po 1969 r., wraz z przeniesieniem do Zakładu Dawnej Historii Wojskowej WIH. Tam zrodził się zamysł napisania rozprawy habilitacyjnej o wszystkich polskich formacjach wojskowych okresu pierwszej wojny światowej. Nadal jednak dr Wrzosek musiał wykonywać doraźne zlecenia, a ponadto pozostał wierny zainteresowaniom badawczym nad przebiegiem powstań śląskich. Po śmierci prof. Wolińskiego (1970) zaczął uczęszczać na seminarium prof. Stanisława Herbsty, co jeszcze bardziej poszerzyło krąg kontaktów naukowych. Był ceniony wśród nas i z tego powodu, że służył chętnie rzetelną poradą przy zestawianiu bazy archiwalnej.

Niekwestionowany przełom w życiu dr. M. Wrzoska nastąpił jesienią 1973 r., kiedy podjął on zatrudnienie w Filii Uniwersytetu Warszawskiego w Białymstoku (FUW). Dołączył do kadry szybko rozwijającej się uczelni, w tym do historyków znanych sobie dobrze z okresu studiów warszawskich (dziekan Wydziału Humanistycznego prof. Andrzej Wyrobisz, kierownik Zakładu Historii doc. Elżbieta Kaczyńska) oraz wychowanków prof. S. Herbsty (dr Adam Dobroński, dr Andrzej Woltanowski). 1 października 1974 r.

M. Wrzosek dostał etat docenta kontraktowego Filii UW z obowiązkiem przygotowania rozprawy habilitacyjnej w ciągu trzech lat. Rozpoczęły się owiane legendą przejazdy pociągami PKP na trasie Warszawa (Falenica) – Białystok, wykłady kursowe (m.in. z historii powszechnej i Polski okresu 1789–1918, historii narodów ZSRR) i monograficzne, zajęcia ze wstępu do badań historycznych, bardzo popularne seminaria. Docent Wrzosek wyróżniał się swą postawą, zadziwiał bezpośredniością, wielką życzliwością, swoistym poczuciem humoru.

W 1977 r., zgodnie z wyznaczonym terminem, ukazała się jego rozprawa *Polskie formacje wojskowe podczas pierwszej wojny światowej*, zaś 1 marca 1978 r. autor odbył kolokwium habilitacyjne przed Radą Wydziału Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego. Tak Filii UW przybył nowy pracownik samodzielny, co wówczas było bardzo ważne, a M. Wrzosek miał w pełni uzasadnione powody do satysfakcji, zyskał komfortowy spokój, poprawę warunków materialnych, jeszcze większe uznanie w młodej społeczności akademickiej. Odgrywał niezwykle cenną rolę i w środowisku historyków wojskowości Białostoczczyzny (Muzeum Wojska), współpracował z miejscową prasą, radiem i telewizją, wyjeżdżał służbowo do Grodna. Przez 26 lat pracy – od 1997 r. już w samodzielnym Uniwersytecie w Białymstoku – wychował około 130 magistrów (na studiach stacjonarnych i zaocznych) oraz czterech doktorów. Seminaria Profesora przyciągały bardzo licznie zwłaszcza młodzież męską, zainteresowaną historią wojskowości. Były one zarazem szkołą wychowania patriotycznego i krytycznego myślenia. Między Mistrzem i uczniami utrzymywała się atmosfera serdeczności i wyjątkowego zaufania.

16 stycznia 1986 r. M. Wrzosek otrzymał tytuł profesora zwyczajnego, a 1 kwietnia podjął funkcję dziekana Wydziału Humanistycznego Filii UW. Stało się to w sytuacji wyjątkowej, po odwołaniu przez władze z powodów politycznych prof. A. Wyrobisza, przy pełnej aprobachie środowiska i za namową rektora UW, prof. Grzegorza Białkowskiego. Na lata 1987–1990 prof. M. Wrzosek został wybrany przez Radę Wydziału Humanistycznego FUW. Pod koniec tej kadencji nastąpiło przeniesienie wydziału z budynku przy ulicy Świerkowej do przejętego dzięki inicjatywie studentów z NZS gmachu wybudowanego dla Komitetu Wojewódzkiego PZPR. Po raz trzeci obowiązki dziekańskie pełnił M. Wrzosek w latach 1993–1996, a ponadto kierował Zakładem Historii Polski i Powszechnej 1789–1918. Od 1 listopada 1990 r. był też zatrudniony na etacie profesorskim w Wojskowym Instytucie Historycznym.

W październiku 1999 r. Profesor zaczął zmagać się z chorobą wieńcową, w styczniu 2000 r. przeszedł operację serca. Po kilku miesiącach poprawy

stanu zdrowia wystąpiły powikłania i one zadecydowały o odejściu na emeryturę z dniem 30 czerwca 2000 r., po 48 latach pracy zawodowej. Żegnaliśmy naszego Kolegę, dla wielu Przyjaciela, ze szczerym żalem, ale i ze zrozumieniem okoliczności. Wypowiedziano zasłużone laudacje, mówiono o długu zaciągniętym przez Uniwersytet wobec długoletniego pracownika, jednego z filarów ówczesnej humanistyki białostockiej. A on sam przyznawał, że okres zatrudnienia u nas był najbardziej owocnym i satysfakcjonującym w jego całej karierze zawodowej. Pozostawił uczniów, wzorce postępowania, dobrą pamięć. W miarę możliwości informowaliśmy się wzajemnie, radzialiśmy, zapraszaliśmy do odwiedzin. Profesor zaś zachował aktywność badawczą, napisał dwa tomy wspomnień, odpowiadał pozytywnie na prośby o recenzowanie prac naukowych, wspieranie przewodów doktorskich i habilitacyjnych. Ostatni raz przybył do Białegostoku 18 października 2013 r. na promocję swej ostatniej książki *Z dziejów zmagañ politycznych i zbrojnych o niepodległość Polski w latach 1908–1918* (Białystok 2013).

Dorobek naukowy M. Wrzosa to 423 publikacje o charakterze naukowym i popularnonaukowym. Pozycje najstarsze, głównie z okresu pracy w Centralnym Archiwum Wojskowym, to opracowania archiwalne, artykuły dotyczące okupacji niemieckiej w latach 1939–1945 oraz dziejów tzw. ludowego Wojska Polskiego, wojny siedmioletniej. Trwałe miejsce w polskiej historiografii zajęły tomy wydane w latach zatrudnienia w Wojskowym Instytucie Historycznym: *Polskie korpusy wojskowe w Rosji 1917–1918* (Warszawa 1969), *Powstania śląskie 1919–1921. Zarys działań bojowych* (Warszawa 1971). Ich autor podejmował wówczas i inne tematy ze wskazaniem na XIX w., nie stronił od popularyzacji. Największą popularność przyniosły prof. M. Wrzoskowi publikacje, które ukazały się w „okresie białostockim”: *Dzieje oręża polskiego 1794–1938* (współautor Eligiusz Kozłowski, Warszawa 1973), *Polskie formacje wojskowe podczas pierwszej wojny światowej* (Białystok 1977), *Wojsko Polskie i operacje wojenne lat 1918–1921* (Białystok 1988), *Polski czyn zbrojny podczas pierwszej wojny światowej* (Warszawa 1990). Dodać trzeba jeszcze około 30 recenzji oraz liczne hasła encyklopedyczne (*Polski Słownik Biograficzny, Encyklopedia Powstań Śląskich, Encyklopedia Historii Drugiej Rzeczypospolitej*). Profesor Wrzosek występował również jako edytor źródeł historycznych (w czasopiśmie oraz samodzielnych tomach). Był redaktorem serii historycznej „Zeszytów Naukowych Filii Uniwersytetu Warszawskiego w Białymstoku” i „Białostockich Tek Historycznych” (dwa pierwsze tomy), zredagował wiele prac zbiorowych.

Profesor Mieczysław Wrzosek zmarł 14 czerwca 2015 r., pochowany został trzy dni później na cmentarzu w Warszawie-Aleksandrowie, w rodzin-

nym grobie obok zmarłej kilka miesięcy wcześniej żony Marii. W uroczystościach żałobnych uczestniczyła także delegacja z Białegostoku. Padły słowa dokumentujące osiągnięcia badawcze i dydaktyczne Zmarłego, potwierdzające dobroć jego charakteru, liczne zasługi. I nikt nie miał wątpliwości, że odszedł na wieczny spoczynek wybitny historyk wojskowości, ceniony archiwista i wykładowca. Strata to wielka dla najbliższych i przyjaciół, Uniwersytetu w Białymstoku i Wojskowego Instytutu Historycznego Akademii Obrony Narodowej.

Żegnaj, Drogi Profesorze – pozostaniesz na zawsze w naszej wdzięcznej pamięci!

Adam Czesław Dobroński, dr hab., prof. Uniwersytetu w Białymstoku.

e-mail: adobron@tlen.pl

Jan Snopko, dr hab., prof. Uniwersytetu w Białymstoku, pracuje w Instytucie Historii i Nauk Politycznych Uniwersytetu w Białymstoku.

e-mail: snopko@uwb.edu.pl